

Biblioteka – ne vien tik knygos

Neseniai, aidint visuomenės protestams už kultūros laisvę, socialiniuose tinkluose išvydau komentarą: „O ko gi bibliotekininkai protestuoja, negi nebeturi knygų?“ Šis klausimas, nesvarbu, nuoširdus ar provokuojantis, puikiai iliustravo vis dar gajų dalies visuomenės stereotipinį požiūrį į bibliotekas: nemažai žmonių savo galvose tebeturi labai konkretų, tačiau pasenusį bibliotekos vaizdinį: vien tik ilgi prastai apšviesti koridoriai, lentynos su knygomis, skaityklose – spengianti tylą, o svarbiausia ir dažnai vienintelė šios įstaigos veikla – knygų skolinimas į namus. Vis dėlto toks vaizdinys šiandien visiškai neatitinka tikrovės. Bibliotekos samprata iš esmės pasikeitė ir vis dar keičiasi. Dabar nesuklystumėme bibliotekas pavadinę atvirais kultūros, socialinės įtraukties, technologijų, inovacijų ir bendruomenių centrais.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka (ŠAVB) ryškus šios transformacijos pavyzdys, neperdedant, dažnai diktuojanti teigiamus pokyčius visam Lietuvos viešųjų bibliotekų tinklui.

Tomas PAULIUŠČENKA

Tapatybės kaita: ŠAVB pavyzdys

Šiomet 75 metų sukaktį mininti ŠAVB – didžiausia viešoji biblioteka Šiaurės Lietuvoje ir svarbus miesto bei regiono bendruomenės telkiantis centras. Įkurta 1950 m., ši biblioteka ilgą laiką pirmiausia buvo siejama su knygomis ir spaudiniais. O šiandien tai – idėjų, mokymosi visą gyvenimą ir pokyčių erdvė, pritaikyta įvairaus amžiaus ir skirtingų poreikių lankytojams, įskaitant ir turinčius negalią.

Kryptingą ŠAVB veiklą apibrėžia aiški misija – „Esame įvairiapusiam žmogaus tobulėjimui, saviraiškai ir gerovei“ bei ambicinga vizija – „Visuomenę keičianti Europos biblioteka“. Šios formulotės rodo, kad biblioteka sąmoningai siekia ne tik reaguoti į pokyčius, bet ir juos inicijuoti. Tačiau norint keisti visuomenę, pirmiausia turi keistis pati institucija.

Bibliotekų veiklos plėtra kartais kritikuojama remiantis nuostata, kad jos turėtų apsiriboti „tiesioginėmis funkcijomis“. Vis dėlto toks požiūris nepaiso esminių pastarųjų dešimtmečių pokyčių. XX amžiuje pagrindinis bibliotekos uždavinys buvo užtikrinti prieigą prie informacijos, o šiandien, informacijos perteklių lydint dezinformacijai ir algoritmų formuojamiems burbulams, kur kas svarbesnis tampa gebėjimas informaciją suprasti, vertinti ir atsirinkti.

Šiame kontekste biblioteka, turinti ilgametę informacijos paieškos, atrankos ir patikimumo vertinimo patirtį, tampa vieta, kur ugdomas kritinis mąstymas ir medijų bei informacinis raštingumas. ŠAVB tai suvokia kaip esminę savo misijos dalį, todėl gyventojų medijų ir informacinio raštingumo mokymai (MIRKT) nėra papildoma ar antraeilė veikla. Tai – šiuolaikinio bibliotekininko darbo dalis.

Kitas dažnai keliamas klausimas – kodėl bibliotekos imasi socialinių ar edukacinių iniciatyvų, kurias, regis, turėtų vykdyti kitos institucijos. Atsakymas paprastas: ji yra nemokama, atvira, neutrali ir fiziškai bei socialiai prieinama. Būtent dėl šių savybių biblioteka dažnai tampa pirmuoju žingsniu į kultūrą, švietimą ir technologijas tiems, kurie visa tai dar sudėtingai pasiekia.

ŠAVB veikloje tai atsispindi konkrečiomis paslaugomis: knygų pristatymu į namus senjorams ir judėjimo negalią turintiems asmenims, knygomatais, leidžiančiais naudotis paslaugomis bet kuriuo paros metu, bei specialiai pritaikytomis erdvėmis įvairių negalią turintiems lankytojams. Tai nėra socialinių paslaugų dubliavimas – tai barjerų šalinimas, suteikiantis galimybę naudotis kultūra, informacija ir mokymusi.

Socialinė įtrauktis – modernios viešosios bibliotekos standartas

ŠAVB – pirmoji Lietuvoje oficia-

liai tapusi autizmui draugiška biblioteka. Tiesa, iš pradžių susilaukta skeptiškų vertinimų net iš pačių bibliotekų specialistų. 2019 m. įrengus specialią erdvę su sensoriniais elementais, apmokius specialistus, jau daug metų sėkmingai organizuojami „Sensoriniai skaitymai“ vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, bei jų šeimoms.

Neapsiribojama tik vietinėmis iniciatyvomis. 2020 m. Šiaulių bibliotekos iniciatyva visos Lietuvos viešosios bibliotekos ėmė įgyvendinti projektą „Autizmo spektro ir kitų kalbos, komunikacijos ir elgesio sutrikimų turintiems asmenims draugiškų bibliotekų tinklo diegimas“, plačiau žinomą pavadinimu „Biblioteka visiems“. Šis tinklas reiškia vienodai taikomus infrastruktūrinius sprendinius, darbuotojų mokymus, naujas paslaugas ir metodikas, pritaikytas ne tik minėtų sutrikimų turintiems žmonėms, bet ir regos, klausos ar kitą negalią turintiems žmonėms.

Šioje srityje ŠAVB sukaupe tiek patirties, kad ją jau perduoda Europos bibliotekoms – 2024 m. metodika perkelta į šiuo metu vykdomą tarptautinį projektą „Išlaisvinti herojai“, kurį finansavo Europos Sąjunga pagal programą „Kūrybiška Europa“. Jame dalyvauja Portugalijos, Slovėnijos ir Ukrainos bibliotekos.

Pokyčius lemiantys projektai

Per dešimtmetį ŠAVB įgyvendino 75 Lietuvos kultūros tarybos finansuotus projektus, kurių bendra vertė viršija pusę milijono eurų. Į šį skaičių nepatenka gausus ir įvairus Šiaulių miesto savivaldybės finansuotų projektų spektras. Visi jie tampa bibliotekos augimo varikliu, skatina pokyčius ir augina bendruomenes.

Ryškesnių pokyčių formuojančių projektinių iniciatyvų ir inovatyvių paslaugų sąrašas kalba už save. ŠAVB išsiskiria bibliotekoje veikiančiu Povilo Višinskio gyvosios istorijos pabėgimo kambariu, Šiaulių regione vykdytu renginių ciklu „Kiemai“, kuris kultūrą atnešė į miesto kiemus, „Idėjų greitintuvo akademija“, radijo pjesių hakatonu „Iškoduoti freską“, demencijos prevencijos programa „Prisiminimų beiškant“, Daiktų biblioteka, suteikiančia galimybę skolintis ne tik knygas, bet ir daiktus, Siuvimo stotelė norintiems išmokti siūti, Skaitymo turnyru, tarptautine meninio tyrinėjimo laboratorija-simpoziumu „Kas sieja Sosnovskio barštį, meškėną ir dirbtinį intelektą?“, tarptautiniu menininkų simpoziumu „Knygos transformacija“, akmeninių objektų maršrutais Kelmėje, Mažeikiuose, Radviliškyje, Kuršėnuose, Akmenėje, Šiauliuo-

Bibliotekoje nuo šiol veikia Siuvimo stotelė, kurioje kiekvienas lankytojas gali išmokti siūti, pataisyti rūbus ar užsiimti rankdarbiais.

Nemokamas bibliotekos „Gyvosios istorijos pabėgimo kambarys“ kviečia smalsuolius atrasti praeities paslaptis.

se asmenims su regos sutrikimais ir skaitymo sunkumais – „Ekspozicijos rąstas“ ir daugeliu kitų veiklų.

Idėjos, gimstančios ŠAVB, dažnai išauga į nacionalines programas. Tokios iniciatyvos kaip „Sensoriniai skaitymai“, Knygos pristatymo konkursas „Vasara su knyga“ gimė būtent bibliotekos projektuose ir

vėliau tapo nacionalinių programų dalimi. Tai tik įrodo, kad viena ambicinga biblioteka gali paskatinti visos šalies kultūros pokytį.

Kodėl biblioteka negali likti tokia, kokia buvo?

Šiuolaikinė biblioteka taip pat atlieka itin svarbų vaidmenį kaip „trečioji vieta“ – erdvė tarp namų ir darbo, mokyklos, kur žmogus gali būti bendruomenės dalimi. Ši funkcija ypač svarbi regionuose, kur viešų, neutralių susitikimo erdvių nuolat mažėja. Biblioteka be ribojimų ir socialinio skirstymo suteikia prieigą ne tik prie žinių, bet ir prie įgūdžių bei įrankių. Tai reiškia didesnę sąvarankiškumą, kūrybiškumą, tvaresnę vartojimą ir aktyvesnę dalyvavimą visuomenėje.

Paradoksalu, bet nesikeisdamos bibliotekos ima tolti nuo savo pirminės misijos, rizikuoja tapti vien leidinių sandėliu, o ne gyva kultūros institucija. Reaguodamos į žmonių poreikius jos, pasitelkdamos šiuolaikines formas, išsaugo savo esmę – švietimą, kultūrą, lygią ir laisvą prieigą. Būtent todėl bibliotekų kaita nėra pasirinkimas – tai būtinybė.

Nemokamų medijų ir informacinio raštingumo mokymų metu išmokstama kritiškai vertinti žiniasklaidos, socialinių tinklų turinį, pasirinkti patikimus informacijos šaltinius, saugiai naršyti internete.

Viename iš „Kiemų“ renginių virtuvės šefas Alfars Ivanauskas kartu su žiūrovais diskutavo apie lietuvių liaudies ir šiuolaikinius patiekalus.